

שיחות הרבי לעם

מבחר שיעורים על התורה
מסדרת 'לקוטי שיחות'
בעיבוד לשפה עכשווית בהירה

מועדים

יוצא לאור ע"י:

© כל הזכויות שמורות

נדפס בישראל ה'תשע"ח • 2018

עריכה: הרב משה מרינובסקי

הגהה: הרב לוי יצחק שפרינגר

ייעוץ וביקורת: הרב מנחם מענדל רייצס

מן המקורות: הרב מ. אקסלרוד

עריכה לשונית: מ.הורביץ

עימוד ועיצוב: *y.w. graphicdesign*

פתח דבר

בשבח והודאה לה' יתברך, אנו מוציאים לאור את הספר השישי בסדרת 'שיחות הרבי לעם' - שיעורים מסדרת 'ליקוטי שיחות' מאת הרבי מליובאוויטש.

הכרכים הקודמים בסדרה, על פרשיות השבוע, התקבלו תודה לא-ל בהתלהבות ובעניין רב בחוגים רחבים והתגובות החמות עודדו אותנו לערוך ולהוציא לאור כרך שישי - על החגים והמועדים.

על טיבה של הסדרה ועל כללי העריכה - ראו בהקדמה לספר בראשית. אנו תקווה כי הלימוד בספר זה יהיה 'טעימה' שתסייע ללומדים לצלול בים הגדול של הסדרה המקורית בת שלושים ותשעה הכרכים ולשאוב ט"ל של תחיה.

ח"י אלול ה'תשע"ח

הוצאת 'אורות'

תוכן עניינים

ראש-השנה

11 איך השטן מתבלבל?

איך אפשר להטעות את השטן לגבי מועד ראש-השנה, הגלוי והידוע לכול? • למה מוותרים על אזכור ראש-חודש ועל סיום התורה והתחלתה בראש-השנה, ולמה העניק הרבי הרש"ב את ברכתו ליהודי בצרה רק לאחר שהלה בכה בדמעות שלישי? • על המרידות שמביאה התעוררות

18 יום-ההכרתה.

למה למדו החכמים דיני תפילה דווקא מתפילת חנה? • מה ההבדל בין תפילה לברכה? • מה מיחד את התפילה מכל המצוות ואיך כל זה קשור לראש-השנה? • תמליכוני עליכם

24 על מה מתפללים בראש-השנה?

איך טעה עלי הנהן לחשוב שחנה 'שיבורה'? • האם יש לעסוק בראש-השנה בתמליכוני עליכם? או לבקש שנה טובה כפשוטה? • למה בסדר להתעורר ב'ונתנה תוקף' יותר מאשר ב'מלוך על העולם בכבודך'? • השתפכות הנפש בתפילות ראש-השנה

שבת תשובה

31 תרגום בלתי מדויק

למה תשובה וחרטה הם מושגים הופכיים? = מדוע גם צדיקים וגם רשעים עושים תשובה ולמה תפילה היא הרבה מעבר לבקשות? = "ותשובה ותפילה וצדקה..."

יום-הכיפורים

35 הכניסה לזרים אסורה

האם יכולה להיות כפרה ללא תשובה? = איך התשובה מסירה פגמים, היכן אין פגמים מלכתחילה ומה נסגר בדיוק בעת 'נעילה'? = העצמיות והפנימיות של יום-הכיפורים

חג-הסוכות

41 עת לנענע

אם האתרוג הוא המובחר שבארבעת המינים, מדוע מברכים 'על נטילת לולבי?' = אם החשיבות של הלולב היא הטעם, למה לא נוטלים את הפרי בעצמו? = למה חשוב כל כך לקבוע עתים לתורה? = על טעמים, ריחות, התבטלות והתאחדות

47 מים בוכים ומים שמחים

למה 'מי שלא ראה שמחת בית השואבה' לא ראה שום שמחה אחרת? = למה בכו המים בשעת ימי בראשית ואיך הם נרגעו? = אם משמחת בית השואבה שואבים רוח-הקודש, מה ייחודו של יונה בן אמיתי? = על פריצת גבולות בד בבד עם תיקון המציאות המוגבלת בעצמה

53 שמחה מעצם הנפש

מה פשר השמחה הגדולה שביב ניסוך המים? = איך היא קשורה לשאר מצוות החג - הסוכה וארבעת המינים - ועד כמה? = איזה יתרון יש בשמחת השואבה בזמן הגלות על פני השמחה במקדש? = על מסירות-נפש ללא גבולות ושמחה ללא מעצורים

שמיני עצרת ושמחת תורה

סך-הכול: אין עוד מלבדו 59

איך ראש-השנה ושמחת תורה מתחברים? = למה דווקא בחוץ לארץ חוגגים את שמיני עצרת ואת שמחת תורה יומיים ואיך אפשר לחיות חיים על-טבעיים? = על יישום ההכרה כי העולם הוא אין ואפס

רוקדים ולומדים 64

למה במקום ללמוד תורה עורכים 'הקפות' בספר-תורה סגור? = אם העיקר הוא האמונה למה גם ההבנה חשובה כל כך ומה משמעות האמרה שבריקודים בשמחת תורה אנחנו משמשים כרגליים לתורה? = מאתה הראת לי כי מציון

תג ההתאחדות וההתגלות 70

איך סיום-התורה ב"לעני כל ישראל" קשור להתחלה ב"בראשית"? = מה אמר האדם הגדול לאחר שבכה מאוד על בנו החולה ומה צריך לעשות כדי לזכות לברכתו של משה רבנו? = אהבת ישראל, גילוי עצם-הנשמה ולימוד-התורה מחדש

י"ט בכסלו

עת להתקשע 76

מה חסר בלימוד-תורה ובקיום-מצוות ללא החסידות? = אם החסידות חשובה כל כך, למה היא לא התגלתה בדורות קודמים? = למה בימינו חשוב ללמוד חסידות יום-יום? = על חום, חיות ואור

חנוכה

צדיקים מסוג אחר 84

למה ניצחון צדיקים על רשעים הוא נס? = מדוע ההגדרה 'צדיק' בעם ישראל שונה לחלוטין מההגדרה הזו באומות-העולם ולמה המצב הרוחני בימינו אינו מייאש אלא להיפך? = מסרים של עידוד וחיזוק

קשר על-שכלי 89

למה היה חשוב ליוונים לעמא את השמנים שהיו במקדש? = מה מייחד את נרות החנוכה מנרות השבת ואפילו מנרות המקדש, ומה פשר התופעה המופלאה שאין מצב שלא ניתן להדליק נר חנוכה? = אור בעצם המהות

95 בין גשמיות לרוחניות

למה אין בנוסח 'ועל הניסים' שום אזכור לנס פך השמן? = למה אין בתלמוד אף מילה אחת על נס הניצחון במלחמה ועל מה בעצם התנהל המאבק מול היוונים? = כשהגשמיות מאבדת את ערכה

יו"ד בשבת

101 הצד הטוב של העולם

למה חשוב כל כך לעסוק בהפצת היהדות והחסידות בלהט ובזריזות? = אם בסופו של דבר הגוף הגשמי נאבד, למה מתאמצים כל כך לעדן אותו? = מה עונים ליצר הרע שמעלה נימוקים לדחיית המשימה למועד מאוחר יותר? = רמזים לסוגיות יסוד במאמר 'באתי לגני'

פרשת זכור

107 המלחמה הקרה

מה ההבדל בין עמלק שמנהל מלחמה גלויה לעמלק שמחופש לכנעני? = מה ההבדל בין יהודי לגוי אם שניהם עוסקים במסחר ואיך מלחמת עמלק קשורה לתכנית של המן נגד העם היהודי? = מלחמה בארבעה פרקים

פורים

113 אפילו בהסתרה

למה פורים נקרא על שם 'היפור', מילה בפרסית, ולא 'גורלות' בלשון הקודש? = מה יש ללמוד מכך שבמגילה כולה שם ה' לא מוזכר אפילו פעם אחת, ומה מקומה של העשייה בדרך הטבע בעת צרה חלילה? = הגילוי שבתוך ההסתרה

118 הגנה על-טבעית

למה ההנאה של בני ישראל מסעודתו של אחשוורוש נחשבת למעשה חמור כל כך? = אם הפרנסה משמיים, לשם מה יש צורך בהשתדלות בדרך הטבע? = מהו סוד ההישרדות של עם ישראל כבבשה אחת בין שבעים זאבים? = על טבע ועל מה שמעבר לו

124 'שחיטה' שכזו

האומנם שחט רבה את רבי זירא בסעודת פורים או יש כאן רמז למשהו רוחני? = למה היה מוכן רבי זירא לחגוג את פורים עם רבה גם בשנה שלאחר מכן, ואיזו שתיית יין מומלצת? = נכנס יין יצא סוד

חג-הפסח**130 ארבעה בנים והחמישי**

למה החכם והרשע מופיעים בהגדה זה לצד זה? = מדוע אומרים לרשע 'אילו היה שם לא היה נגאלי ולא משהו מקרב יותר?' = למה גם החכם צריך להיזהר ולבקש רחמים? = על ארבעת הבנים וגם על הבן החמישי

137 החג שבו כולם צדיקים

מדוע בפסח שחל בשבת לא נמנעים מקיום מצוות היום כמו בראש-השנה שחל בשבת? = למה החסידות תמחה איך עקרו חכמים מצווה מן התורה ומה מיחד את פסח משאר החגים? = על גזרת 'שמא יעבירו'

142 כשההעלם 'נקרע'

לשם מה היה צורך בנס הצמיחה של עצי פרי בים-סוף ולמה הייתה דרושה חומת מגן גם מימין וגם משמאל? = מה חסר בעבודת ה' כשהיא ביקו' אחד? = על מה שקרה באמת בקריעת ים-סוף

ספירת העומר**148 מצה, שעורים וחמץ**

למה לא נאמר בתורה במפורש שספירת העומר מתחילה למחרת הפסח? = איך ספירת העומר מחברת את יציאת מצרים ואת מתן תורה ומה קורה לנפש האלוקית בעקבות העיסוק בתיקון הנפש הבהמית? = על התבנים הפנימיים של ניסן, אייר וסיוון

ל"ג בעומר**155 מתבר הקצוות**

אם היה רבי שמעון בר יוחאי מופלא כל כך, איך הוא קשור אלינו? = למה רק אחרי שלוש עשרה שנה במערה ביקש רשב"י לתקן את העולם ולמה נענש התלמיד שאמר 'נחם' בל"ג בעומר? = כדאי רבי שמעון לסמוך עליו

161 מהתבודדות לתיקון העולם

איך קרה שתלמידי רבי עקיבא לא נהגו כבוד זה בזה? = מה עדיף - מסירות-נפש או עבודת ה' מסודרת ומיושבת ולמה בעצם שמחים בלי"ג בעומר? = לדמותם של רבי עקיבא, רשב"י ושאר התלמידים

חג-השבועות

167 עורו ישנים

למה שכבו בני ישראל לישון בלילה שלפני מתן תורה, ומדוע הייתה שנתם ערבה כל כך? = מה המשמעות הפנימית של דברי המדרש שהלילה היה קצר והפרעושים לא עקצו אותם? = מתי עדיף לישון ומתי עדיף להיות ער דווקא? = על ההכנות הראויות למתן תורה

172 יום אחד, שלושה אישים

מה המכנה המשותף למשה רבנו, דוד המלך והיבעל שם טובי ששלושתם קשורים בחג השבועות? = מה העדיפות של ההתעלות מלמטה על פני ההשפעה וההארה מלמעלה ומה יתחדש בימות המשיח? = על החסידות כהכנה לגאולה

178 דיון הלכתי במרום

מה הבסיס ההלכתי לטענת המלאכים על מתן תורה במרום ומה עומד מאחורי התשובות של משה רבנו לטענתם? = מדוע שכן יכול למנוע משכנו למכור שדה ובאלו מקרים לא מתחשבים במחאת השכן? = איך התורה משלימה את מטרת הבריאה ולמה המלאכים מחוץ לתמונה? = בר מצרא' בהלכה ולאור החסידות

י"ב בתמוז

185 מבט פנימי על הצומות

האם חודש תמוז הוא חודש של פורענות או חודש של גאולה? = איך הפורענות היא בעצם גילוי אהבת ה' לעם ישראל ולמה לעתיד לבוא יהיה תשעה באב חג? = קשר מופלא בין ימי הצום על החורבן לחג-הגאולה י"ב בתמוז שהתחדש שנים רבות אחר כך

ראש-השנה א'

איך השטן מתבלבל?

איך אפשר להטעות את השטן לגבי מועד ראש-השנה, הגלוי והידוע לכול? ■ למה מוותרים על אזכור ראש-חודש ועל סיום התורה והתחלתה בראש-השנה, ולמה העניק הרבי הרש"ב את ברכתו ליהודי בצרה רק לאחר שהלה בכה בדמעות שלישי? ■ על המרירות שמביאה התעוררות

שהשטן בא ביום-הדין, בראש-השנה, בין בני האלוקים "להתייצב על ה'". אם כן, איך אפשר להטעות אותו בדבר פשוט כל כך? איך יגרמו לו המנהגים הללו לא לדעת שהיום ראש-השנה, אף שהדבר מפורסם מאוד ומודפס בלוחות השנה?

גם ב'לבוש'³ מוזכר שהטעם למנהגים הללו הוא לערבב את השטן 'שלא יידע יום שהוא ראש-השנה', והוא מוסיף: 'כיון שלא קדשוהו'.

לפי זה היה אפשר לומר:

קביעת החודשים תלויה בבית הדין, וראש-חודש נקבע רק כשבני ישראל מקדשים אותו. לכן, אם לא מזכירים את ראש-חודש בתפילות ראש-השנה ובשבת שלפניו - הרי

איך מטעים מלאך?

יום ראש-השנה הוא גם ראש-חודש תשרי. אחת הסיבות לאי אזכורו של ראש-חודש בתפילות ראש-השנה היא¹ לבלבל את השטן, כדי שהשטן לא יידע שהיום ראש-השנה ולא יבוא לקטרג.

אותו הנימוק, 'לבלבל את השטן', מוזכר² גם לגבי המנהג לא לברך את חודש תשרי בשבת שלפני תחילת החודש כנהוג בכל 'שבת מברכים'.

יש לתמוה:

הרי השטן הוא מלאך הבא לפני בית דין של מעלה, כפי שמפורש בתחילת ספר איוב (שם מדובר

1. שולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורח חיים, סימן תקצ"א, סעיף ו'.

2. ספרי מנהגים של הר"א קלוזנר ומהר"א טירנא.

3. תחילת סימן תקפ"א.

קטרוג חסר תועלת

להבהרת הדברים יש להקדים:

הטעיית השטן היא גם טעם⁵ למנהג לתקוע בשופר במשך חודש אלול - כדי שלא יידע מתי יחול ראש-השנה. גם כאן יש לתמוה: איך אפשר 'לרמות' את השטן שלא יידע מתי ראש-השנה חל?

ההסבר לשאלה זו טמון בדברי התלמוד⁶ לגבי מצוות התקיעה בשופר בראש-השנה בכלל: 'אמר רבי יצחק... למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין, ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערבב השטן'. רש"י מפרש: 'שלא ישטין, כשישמע ישראל מחבבין את המצוות, מסתמין דבריו'. כלומר, העובדה שבני ישראל לא מסתפקים בתקיעות ובתרועות פעם אחת אלא תוקעים ומריעים פעם נוספת, מוכיחה כי הם מחבבים את המצוות, וזה 'סותם' את דברי השטן המקטרג.

כך ניתן לפרש גם את הטעיית השטן בתקיעות של חודש-אלול: התקיעות באלול נועדו⁷ 'כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה שנאמר⁸ אם יתקע שופר בעיר...! השטן

זה כאילו לא נקבע היום כראש-חודש תשרי. משום כך השטן לא יודע, או לא יודע בוודאות, לפחות, מתי ראש-השנה חל.

אבל בהסבר הזה לא די:

ראשית, בראש-השנה עושים דברים רבים שמהם ניכר בבירור שהוא ראש-השנה וראש-חודש תשרי. לא ייתכן כי רק משום שלא קידשו את היום לא יידע השטן שהיום ראש-השנה.

שנית, נימוק זה של בלבול השטן מוזכר⁴ לגבי שני מנהגים נוספים שלא קשורים בראש-חודש:

האחד - לא תוקעים בשופר בערב-ראש-השנה, כי כך יחשוב השטן שכבר עבר יום הדין. השני - מתחילים לקרוא 'בראשית' בשמחת תורה ולא בראש-השנה, כדי שהשטן לא יידע מתי תחילת השנה.

אם כן השאלה חוזרת: איך אי-התקיעה בערב-ראש-השנה ואי-התחלת הקריאה ב'בראשית' בראש-השנה, מבלבלים את השטן וגורמים לו לחשוב שעבר יום הדין? הרי בראש-השנה עושים דברים אחרים המוכיחים שהיום ראש-השנה!

5. רא"ש בסוף מסכת ראש השנה. ועוד.

6. ראש השנה, ט"ז, א'.

7. ראה פרקי דרבי אליעזר, פרק מ"ו.

8. עמוס, ג', ו'.

4. ספרי מנהגים הנ"ל הערה 2. מהרי"ל מנהגי ימים נוראים, הגהה ב'. ועוד.

סבור שבני ישראל כבר זכו בדין בחודש-אלול, לא תוקעים בערב-ראש-השנה, להורות שכבר עשו תשובה ולא זקוקים להתעוררות נוספת.

תוספת התעוררות

לכאורה היה אפשר להשתמש בהסבר זה גם לגבי הדברים הנוספים שעושים בראש-השנה 'לערבב את השטן':

העובדה שראש-השנה הוא גם יום ראש-חודש תשרי, איננה רק מציאות בסדר הזמן. זו עובדה בעלת משמעות מבחינת התוכן של ראש-השנה: ההתעוררות מכך שהיום ראש-חודש, מביאה תוספת בהתעוררות ובעבודת היום של ראש-השנה, ובעקבות זאת בתוצאות שלה - לזכות בדין.

גם העובדה שהיה מן הראוי לקרוא את 'בראשית' בראש-השנה היא משום שסיום התורה והתחלתה מוסיפים לבני ישראל זכויות. כמובן, הגברת ההתעוררות ותוספת הזכויות מביאים תועלת רבה במאמץ לזכות בדין.

לכן, אי-האזכור של ראש-חודש בראש-השנה לא נועד להסתיר מהשטן את יום ראש-השנה, אלא 'לבלבל' אותו לגבי עבודת היום, לגרום לשטן לא לדעת ולא להרגיש את ההתעוררות ואת עבודת היום

מתבלבל מעצם העובדה שבני ישראל תוקעים בשופר ומתעוררים לתשובה. הוא סבור שבעקבות התשובה בחודש-אלול, הם זכו בדין כבר בחודש זה והקטרוג שלו בראש-השנה חסר תועלת.

לפי זה מובן איך ערבוב השטן על ידי התקיעות בחודש-אלול גורם 'שלא יבין מתי יהיה ראש-השנה':

אכן, הכוונה אינה שהשטן לא יודע באיזה יום חל ראש-השנה במובן הפשוט. הכוונה היא שהוא לא מודע לייחודיות ולתוכן של ראש-השנה כיום דין ומשפט, ולכן אינו יודע מתי לקטרג.

כי כשיהודי עושה תשובה כראוי עוד לפני ראש-השנה, כבר מובטחות לו כתיבה וחתימה בספר של צדיקים וה'דין' שלו כבר נפסק לטובה בחודש-אלול.

לכן השטן מתבלבל מהתקיעות של חודש אלול: הוא משוכנע שבעקבות התעוררות-התשובה בחודש אלול כבר זכו בני ישראל בדין והקטרוג שלו לא יביא תוצאות. לכן בראש-השנה הוא מקטרג מְסַפֵּק ולא בתוקף ובוודאות.

לפי זה מובן גם הנימוק לאי-התקיעה בערב-ראש-השנה - כדי שהשטן יחשוב כי כבר עבר יום-הדין:

כדי לערבב יותר את השטן, שיהיה

לכן יש לומר, כי אכן בשני הדברים הללו (אי-אזכור של ראש-חודש ואי-הקריאה ב'בראשית' בראש השנה) יש ל'ערבוב השטן' משמעות אחרת:

כאשר השטן רואה כי ביום הזה חסרה לבני ישראל ההתעוררות של ראש-חודש ושל סיום התורה והתחלתה, הקטרוג נחלש, כי השטן סבור שיש מגרעות בעבודתם של ישראל והוא לא צריך להתאמץ לחפש בהם חסרונות נוספים.

אף שהשטן יודע שהחסרונות הללו נועדו לבלבל אותו, למעשה ההתעוררות והזכות שבעקבותיה - חסרות.

תשובה עם עומק

כעת נשאלת שאלה מכיוון אחר:

איך ייתכן למנוע מבני ישראל את הדברים הללו?

נכון שזה נעשה בכוונה לערבב את השטן, אבל הרי חסרות לבני ישראל ההתעוררות של תקיעת שופר בערב-ראש-השנה, ההתעוררות של ראש-חודש, וסיום התורה והתחלתה בראש-השנה בעצמו!

ההסבר הוא כי העובדה שנמנעים מדברים אלו כדי לערבב את השטן יוצרת התעוררות עמוקה יותר מאשר זו שהייתה נוצרת אילו היו עושים אותם:

הנובעות מכך שהוא גם ראש-חודש.

כך לגבי קריאת פרשת בראשית בשמחת תורה ולא בראש-השנה: ההימנעות מכך בראש-השנה גורמת לשטן לחשוב שבעבודת ראשית-השנה חסרה ההשפעה של סיום התורה והתחלתה.

זה יגרום לשטן לא לקטרג, בהנחה שבעבודת היום היא בשלמות ובני ישראל כבר זכו בדין בלאו הכי, ולכן הם לא מחפשים זכויות נוספות.

כך הקטרוג נחלש

אבל הביאור הזה לא מושלם:

לפי האמור, אי-האזכור של ראש-חודש ואי-הקריאה של 'בראשית' מבלבלים אכן את השטן, אך הוא לא מקטרג בעיקר משום שהוא סבור שבעבודת ראש-השנה כבר נשלמה.

אם כן, כשמדובר על הדברים המונעים את הקטרוג היה צורך להדגיש את ההיבט החיובי, ואילו מהלשון⁹ 'אין נוהגין להזכיר ראש-חודש בפירוש בראש-השנה... לערבב השטן שלא יידע שהיום הוא ראש חודש תשרי' עולה שאי-הקטרוג הוא תוצאה של ההיבט השלילי, אי-הידיעה שהיום ראש-חודש תשרי.

9. בשולחן ערוך אדמו"ר הזקן שם.

[רבי שלום דב בער מליובאוויטש]
שאיירע בתחילת ימי נשיאותו:

יהודי נכנס אליו ל'יחידות' וביקש ברכה על דבר רציני שבו היה זקוק להתעוררות-רחמים גדולה. לאכזבתו ענה לו הרבי שאין ביכולתו לעזור לו בעניין.

אחרי תשובה כזו, יצא היהודי מחדרו של הרבי כשהוא בוכה בכי תמרורים. תוך כדי בכיו, פגש האיש את הרז"א [רבי זלמן אהרן], אחיו של הרבי. על שאלתו למה הוא בוכה כל כך, סיפר לו היהודי מה אירע ומה ענה לו הרבי.

נכנס הרז"א לאחיו הרבי הרש"ב ואמר לו: הייתכן? באים לבקש את ברכתך ואתה עונה שאינך יכול לעזור, עד כדי כך שהמבקש בוכה בדמעות שליש מרוב צער?

הרבי חגר את אבנטו ואמר שהיהודי יכול להיכנס אליו שנית. הפעם בירך אותו הרבי והברכה התקיימה בפועל.

נשאלת השאלה: אם יכול הרבי לעזור לו כפי שעולה מסוף הסיפור, למה הוא לא עשה זאת מלכתחילה אלא דחה אותו בצורה שגרמה לו לבכות?

ההסבר הוא מעין האמור:

בתחילה, היהודי שביקש את ברכת הרבי היה במעמד רוחני שלא היה

לגבי היתרון המיוחד של תקיעת שופר לעומת שאר המצוות, מוסבר בתורת החסידות כי זו התעוררות תשובה של 'קול היוצא מפנימיות הלב' הנגרמת 'על ידי המרירות שבנפשו על ריחוקו מה' אשר רחוק ממנו בתכלית'¹⁰.

יהודי חש את המרירות על הריחוק מהאלוקות בצורה חזקה ביותר כשהוא מתבונן בכך שמונעים ממנו את הדברים הללו כדי 'לערבב את השטן'. הוא מבין כי הכוח של השטן גדול עד כדי כך שכדי למנוע את הקטרוג נאלצים להימנע משרת זכויות - תקיעת שופר בערב-ראש-השנה, אזכור ראש-חודש וקריאת 'בראשית' בראש-השנה.

במובן מסוים, התעוררות-התשובה הזו עמוקה יותר מזו שנגרמת על ידי תקיעת שופר:

ההתעוררות שעל ידי שופר, וגם זו שעל ידי ראש-חודש וקריאת 'בראשית', נובעת מגורם שמחוץ לאדם, ואילו ההתעוררות מכך שמונעים ממנו תקיעת שופר ודברים נוספים באה מתוך נפשו של האדם בעצמו.

בני תמרורים

הדבר דומה לסיפור על הרבי הרש"ב

10. ליקוטי תורה נצבים, מ"ד, ג'. מ"ה, א'.

כאשר קיום-התורה והמצוות הוא רק בגלל הבנה או עונג, ההתלהבות במעשה בפועל גדולה יותר מזו של הימנעות מעשייה. אך בעצם העניין, מבחינת רצון המלך, הכול שווה. כשיהודי מקיים מצווה כי ה' 'קדשנו במצוותיו וציוונו', או אז גם לגביו אין הבדל באיזו צורה הוא ממלא את רצון ה'. גם כשנראה שהוא מפסיד משהו טוב לכאורה, הוא יודע שזה 'מנהג ישראל - תורה' ועושה זאת בשמחה ובטוב לבב.

זה בעצמו מביא כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בפועל, בגשמיות וברוחניות גם יחד.

(על פי 'ליקוטי שיחות', חלק כ"ד, עמ' 222)

'כלי' ראוי לברכה גדולה כל כך, ולכן לא הייתה אפשר לעזור לו.

אך המענה של הרבי פעל בו 'שבירה' והוא שפך את לבו לפני ה'. אז הוא הפך למציאות חדשה, והיה 'כלי' ראוי לברכתו של הקדוש ברוך הוא באמצעות הרבי.

גם יתרון העשייה קיים

אי-עשיית הדברים הללו בראש-השנה יוצר התעוררות-תשובה עמוקה יותר, ויותר מכך: ההימנעות מהדברים הללו בהתאם למנהג ישראל ש'תורה היא'¹¹, נחשבת לקיום-התורה ונעשית בשמחה רבה.

11. תוס' דיבור המתחיל נפסל - מנחות, כ', ב'. ועוד.

מדוע אין מזכירים ראש-חודש בראש-השנה - טעם נוסף¹:

ולמה אין נוהגין להזכיר ראש חודש בפירוש בראש השנה? כדי שלא יאמרו יום שני של ראש השנה עיקר, כמו בשאר ראש חודש, וימנו ממנו המועדות, שמכיוון שיזכירו ראש חודש גם ביום שני של ראש השנה יאמרו שראש חודש שני ימים (ויקבעו לפי זה את מועדי שאר החודש מאוחר מהתאריך הנכון).

•

כדי לערבב את השטן - הסברי הראשונים²:

אמר רבי יצחק למה תוקעים ומריעים כשהם יושבים ותוקעים ומריעים כשהם עומדים? כדי לערבב את השטן.

רבנו חננאל: פירוש, כיוון שמצאנו שיש מלאך מליץ אחד אשר פודה מרדת שחת, כן יש מלאך משטין. ומכוונים ישראל את ליבם ואומרים שמה יעמוד עלינו, נדקדק במצוות. וכיוון שרואה המשטין שמחבבין המצוות מיושב ומעומד כאילו מתעכב מלהשטין³.

ספר הערוך: איתא בתלמוד ירושלמי 'בלע המוות לנצח' וכתוב 'והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול'⁴, כד שמע קל שיפורא זימנא חד אבהיל ולא בהיל, וכד שמע תניין אמר ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול ומטא זימניה למתבלע ומתערבב ולית ליה פנאי למיעבד קטיגוריא [כאשר ישמע (השטן) את קול השופר בפעם הראשונה, ייבהל ולא ייבהל, כאשר ישמע בפעם השנייה יאמר, ודאי זהו השופר שעליו נאמר "יתקע בשופר גדול" והגיע זמני, כתוצאה מכך) ויתערבב ולא יהיה פנוי לקטרג].

ר"ן: כלומר, להכניע את היצר. כמו שכתוב "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחדרו"⁵, שהרי שטן היינו יצר הרע, וכפי שאמר ריש לקיש, 'הוא שטן הוא מלאך המוות הוא יצר הרע'⁶.

1. שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, אורח חיים, סימן תקצ"א, סעיף ו'.
2. ראש-השנה, ט"ז, עמוד א'-ב' ובמפרשים שם.
3. פירושו של רש"י המובא בשיחה בעצמה קרוב מאוד לפירוש זה.
4. ישעיה, כ"ז, י"ג.
5. עמוס, ג', ו'.
6. בבא בתרא, ט"ז, עמוד א'.

ראש-השנה ב'

יום-ההכתרה

למה למדו החכמים דיני תפילה דווקא מתפילת חנה? • מה ההבדל בין תפילה לברכה? • מה מייחד את התפילה מכל המצוות ואיך כל זה קשור לראש-השנה? • תמליכוני עליכם

'הלכות גדולות'

נאמר בתלמוד¹ כי מהמסופר בספר שמואל² על תפילת חנה, ההפטרה ביום הראשון של ראש-השנה, יש ללמוד כמה 'הלכות גדולות' בדיני תפילה:

נאמר על חנה 'היא מדברת על לבה', ומכאן שהמתפלל צריך לכוון את ליבו. נאמר על חנה 'רק שפתיה נעות', ומכאן שהמתפלל צריך לבטא את התפילה בשפתיו. נאמר עליה 'וקולה לא ישמע', ומכאן שאסור למתפלל [תפילת שמונה עשרה] להגביה את קולו.

נשאלת השאלה: נושא התפילה כבר מוזכר בתורה כמה פעמים: אצל אברהם, יצחק ויעקב וכן אצל משה ועוד. אם כן, למה לומדים את הלכות תפילה דווקא מתפילת

חנה המוזכרת בדברי הנביאים ולא מהתפילות שעליהן מסופר בתורה?

ההסבר הוא, כי ישנם שני סוגי תפילה: יש תפילה ש'אדם מתחנן ומתפלל בכל יום'³. זו התפילה על הצרכים הרגילים היומיומיים של האדם. יש תפילה 'בעת מן העיתים אשר יצטרך לדבר מן הדברים, כמו בעת צרה וכיוצא'⁴.

ישנה מחלוקת בין הפוסקים אם החובה להתפלל בכל יום היא חובה מן התורה, אך גם פוסקי ההלכה הסוברים שהתפילה בכל יום ונוסח-התפילה הם תקנת חכמים, מסכימים כי מצווה מן התורה 'שיתפלל האדם... בעת צרה' כשהוא זקוק לדבר מיוחד.

שיטה זו מבוססת על ההבחנה⁵

3. לשון הרמב"ם הלכות תפילה, פרק א', הלכה ב'.

4. לשון ה'צמח צדק' ב'שורש מצות התפלה' בתחילתו.

5. ראה ליקוטי תורה פרשת ראה, י"ט, א'.

1. ברכות, ל"א, א'.

2. א - א', ג' והלאה.

הגדרה שאינה הולמת כל כך תפילה על צורכי היומיום השגרת. לכן לשיטה זו, 'תפילה' היא רק בקשה על שינוי וחידוש, תפילה לישועה והצלה מצרה וכדומה.

מכאן, שהערך והעוצמה של התפילה הם בהתאם למידת השינוי והחידוש בדבר שעליו האדם מתפלל. לכן, לתפילה על ביטול עצירת גשמים או על רפואת חולה אכן יש תוכן של 'יהי רצון' - לפעול ולחדש דבר, לבטל את הגזרה ולשנות את המצב. עם זאת, היא לא דומה לתפילה של עקרה שמבקשת להיפקד בבנים, ומצד הטבע היא עקרה. בקשה כזו מחייבת חידוש גדול במיוחד, בניגוד לסדרי הטבע שברא ה'. במקרה כזה עוצמת התפילה באה לידי ביטוי ביתר שאת.

מעבר לגבולות

בענייננו:

תפילה על עקרה שתיפקד בבנים הייתה אכן גם אצל האבות, אך בתפילת חנה יש משהו מיוחד:

על תפילת חנה מסופר⁸: "ותדור נדר ותאמר ה' צבאות אם ראה תראה בעני אמתך... ונתת לאמתך זרע אנשים...", ורש"י מפרש: צדיקים. כלומר, חנה לא הסתפקה בבקשת ילדים רגילים אלא ביקשה 'זרע אנשים' - צדיקים.

8. שמואל א', א', י"א.

בין הגדרת המושג תפילה להגדרת המושג ברכה:

ברכה היא מלשון 'בריכה' - מקום ריכוז של מים שממנו לוקחים מים בהתאם לצורך. ברכה היא גם מלשון 'המברין'⁶, שפירושו המשכה והבאה מלמעלה למטה.

לכן, ברכה היא רק כאשר הדבר כבר קיים במקורו למעלה אך משום מה מתעכב ולא יורד ומושפע על המתברך. הברכה גורמת שהדבר יושפע מהמקור וירד למטה, ככתוב⁷: "איש אשר כברכתו ברך אותם" - יעקב בירך את בניו בברכה שלהם, הברכה שהייתה ראויה ומוכנה לכל אחד מהם. כלומר, הברכה גרמה שלכל אחד מהם מגיע למטה מה שהיה מיועד לו במקור, למעלה.

לעומת זאת בתפילה מבקשים מהקדוש ברוך הוא 'יהי רצון', כלומר רצון חדש, דבר שלא היה קיים קודם לכן.

זה ההסבר לשיטה שמצוות התפילה היא רק לעת מן העיתים, כמו בעת צרה:

עיקרה של התפילה הוא 'יהי רצון', לפעול ולחדש דבר שעדיין לא היה,

מאמר דיבור המתחיל כה תברכו תרכ"ט. ועוד.

6. כלאים פרק ז' בתחילתו. וראה תורה אור מקץ ל"ז, ג'.

7. ויחי, מ"ט, כ"ח.

הביטחון של חנה

יש לכך גם השלכות הלכתיות:

שנינו במשנה¹³: 'נזיר היה שמואל... שנאמר ומורה לא יעלה על ראשו. נאמר בשמשון¹⁴ 'ומורה' ונאמר בשמואל 'ומורה'. מה מורה האמורה בשמשון נזיר, אף מורה האמורה בשמואל, נזיר.'

כך הרמב"ם פוסק¹⁵: 'שמואל הרמתי, נזיר עולם היה.'

שואלים על כך¹⁶: איך חלו על שמואל גדרי הנזירות? הרי דברי חנה אמו "ומורה לא יעלה על ראשו" לא יכולים להחיל עליו נזירות משתי סיבות: ראשית, כי בשעה ההיא עדיין לא היה שמואל בעולם. שנית, הרי יש כלל ש'האיש מדיר את בנו בנזיר ואין האישה מדרת את בנה בנזיר'¹⁷.

התשובה: הנזירות חלה על שמואל על ידי ששמואל בעצמו קיבל אותה. כשגדל, הוא המשיך את הנהגות הנזירות שנהגה אתו חנה כשהיה קטן. ההסכמה להמשיך לנהוג נזירות החילה עליו את קדושת הנזירות רטרואקטיבית.

כל זה מדגיש עוד יותר את היתרון המיוחד של תפילת חנה ושל הנדר

חנה לא התכוונה רק לצדיק בפוטנציאל, שתהיה לו נשמה של צדיק, אלא, כפי שהמשיכה ואמרה: "ונתתיו לה' כל ימי חייו", בן שיהיה נתון לה' בפועל כל חייו.

אכן כך היה. שמואל, הבן שנולד לחנה, היה מסור ונתון לה' בפועל. מסתבר שהסיבה לכך היא שה' נענה לתפילת חנה.

תפילה ובקשה כאלה אינן רק בניגוד לסדרי הטבע שקבע ה' בעולם, אלא, כביכול, מעל להגדרות שלפי התורה:

התלמוד אומר⁹: 'מלאך הממונה על ההיריון... אומר לפניו [לפני הקדוש ברוך הוא] גיבור או חלש...', אך לא אומרים מראש אם היילוד יהיה רשע או צדיק כי הכול בידי שמיים חוץ מיראת שמיים¹⁰. לכל אדם יש בחירה חופשית, 'אם רצה להטות עצמו לדרך טובה להיות צדיק, הרשות בידו. ואם רצה...'¹¹, והבחירה 'עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצווה'¹².

נמצא אפוא שתפילת חנה שיהיה לה בן צדיק היא לא רק חידוש ביחס לטבע-העולם, אלא יש בה חידוש עצום אפילו ביחס להגדרות התורניות היסודיות.

13. סוף נזיר.

14. שופטים, י"ג, ה'.

15. הלכות נזירות, פרק ג' הלכה ט"ז.

16. רד"ק בפירושו לשמואל שם. ועוד.

17. נזיר, כ"ח, ב'. במשנה.

9. נדה, ט"ז, ב'.

10. שם.

11. רמב"ם הלכות תשובה, פרק ה' בתחילתו.

12. שם, הלכה ג'.

החולה וירד הגשם לארץ ויולידה ויצמיחה¹⁸. השינוי הוא כתוצאה מכך שמחדשים רצון חדש, כביכול, אצל הקדוש ברוך הוא, וזה בא בעיקר על ידי כוונת הלב של המתפלל 'שיפנה את ליבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה'¹⁹.

בתפילה, יהודי מפנה את ליבו מכל המחשבות והרצונות האישיים שלו ומתבטל בפני הקדוש ברוך הוא כעבד לפני אדונו²⁰. זה יוצר כביכול גם למעלה רצון חדש שאינו לפי הגבלות סדרי העולם, ואפילו לא לפי הסדר וההגבלות של התורה.

דבר זה הוא העיקר בתפילת חנה:

הפסוקים לא מדגישים כל כך את האריכות בדיבור-התפילה שלה, אלא דווקא את כוונת הלב - "והיא מרת נפש ותתפלל על ה' ובכה תבכה"²¹, כפי שאמרה חנה בעצמה לעלי הכהן: "ואשפוך את נפשי לפני ה'"²².

לכן כוונת הלב היא הדבר הראשון בהלכות הנלמדות מתפילת חנה,

שלה: חנה ידעה שהנדר שלה לא יכול להחיל על בנה את קדושת הנזירות אם הוא לא יסכים לכך בעצמו, ובכל זאת אמרה בתפילתה "מורה לא יעלה על ראשו", כי היא הייתה בטוחה שכשיגדל יסכים לכך ויהיה נזיר כל ימי חייו.

העיקר הוא הכוונה

כעת מובן הקשר המיוחד של תפילת חנה ל'הלכות גדולות' בדיני תפילה - המתפלל צריך שיכוון לבו ושיחתוך בשפתיו אבל אסור להגביה קולו בתפילתו, וכן שיכור אסור להתפלל:

התפילה מורכבת משני דברים - כוונת הלב והדיבור.

עיקר התפילה הוא כוונת הלב. ייחודיותה של התפילה לעומת מצוות אחרות שבדיבור הוא שרק בתפילה כוונת הלב היא חלק מקיום המצווה בעצמה. כוונת התפילה היא זו שיוצרת מציאות של 'תפילה'.

לכן לא מצינו דגש כזה על הכוונה בברכה, ואילו בתפילה הכוונה ורגש-הלב הם העיקר:

כאמור, ברכה היא כדי שהדבר ירד ממקורו ויבוא לידי גילוי למטה. לכן עיקר הברכה הוא הדיבור, המסמל גילוי של המחשבה הנעלמת.

בתפילה, לעומת זאת, התכלית היא שיהיה שינוי בגשמיות, 'שיתרפא

18. לשון אדמו"ר הזקן בתניא קונטרס אחרון קנ"ה, א'. וראה ליקוטי תורה בלק, ע', ד' והלאה.

19. רמב"ם שם, פרק ד', הלכה ט"ז. וראה שולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורח חיים, סימן צ"ח בתחילתו.

20. שבת, י', א'. שולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורח חיים, סימן צ"ה. ועוד.

21. שמואל א', שם, י'.

22. שם, ט"ו.

אם זה נכון לגבי מלך בשר ודם, קל וחומר לגבי הקדוש ברוך הוא. מצד-עצמו הוא מובדל ומרומם לגמרי מהבריאה ומהמלוכה. עם זאת, כאשר בני ישראל מקבלים עליהם עול-מלכות-שמיים בראש-השנה ומתבטלים כלפי מלך-העולם בהתבטלות מוחלטת, מתעורר, כביכול, הרצון העליון למלוך.

לכן, 'מצוות היום בשופר'²⁶. המצווה לתקוע בשופר מכילה את תוכן-ההכתרה וקבלת המלכות של ראש-השנה, כדברי התלמוד²⁷: 'אמרו לפני מלכויות... כדי שתמליכוני עליכם... ובמה בשופר'.

קול השופר הוא קול פשוט הבא מהלב. בעבודת ה' זו צעקה פשוטה של יהודי מפנימיות הלב, ככתוב²⁸ "צעק לבם אל ה'" - צעקה פנימית של יהודי אל הקדוש ברוך הוא. זה מעורר למעלה רצון פנימי למלוכה, וה' מקבל את ההכתרה של בני ישראל להיות מלך-ישראל ומלך-העולם, ובסופו של דבר - "והיה ה' למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד"²⁹.

(על פי 'ליקוטי שיחות', חלק כ"ט, עמ' 182)

זוה, למעשה, גם התוכן של שאר ההלכות.

שנה חדשה, רצון חדש

זה גם הקשר של תוכן-ההפטרה לראש-השנה - היום שבו מעוררים אצל הקדוש ברוך הוא, כביכול, רצון חדש על כללות הבריאה.

כלומר:

העניין המרכזי בעבודת ה' של ראש השנה הוא²³ 'תמליכוני עליכם'²⁴. מדי שנה בשנה מכתירים את הקדוש ברוך הוא מחדש למלך על ישראל ועל העולם.

ההכתרה היא על ידי שמעוררים אצל הקדוש ברוך הוא את הרצון להיות מלך.

הדבר דומה למלך בשר ודם: מלך אמיתי הוא "משכמו ומעלה גבוה מכל העם"²⁵. כלומר, המלוכה והנהגת העם הן 'ירידה' מבחינתו, כי מצד-עצמו הוא מרומם ונבדל מהעם. לכן צריך לעורר בו רצון למלוכה על ידי ההתבטלות שהעם מראה כלפיו. זו המשמעות האמיתית של הכתרה.

26. ראש השנה, כ"ז, א'.

27. ראש השנה, ט"ז, א'. ל"ד, ב'.

28. איכה, ב', י"ח.

29. זכריה, י"ד, ט'.

23. ראה באריכות במאמרי ראש השנה בליקוטי תורה. ועוד.

24. ראש השנה, ט"ז, א'. ל"ד, ב'.

25. ראה שמואל א', י', כ"ג לגבי שאול.

האם קיים חיוב מן התורה להתפלל:

רמב"ם¹: מצוות עשה להתפלל בכל יום שנאמר "ועבדתם את ה' אלוהיכם"², מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפילה, שנאמר "ולעבדו בכל לבבכם"³, ואמרו חכמים 'איזו היא עבודה שבלב? זו תפילה'⁴. ואין מניין התפילות מן התורה. ואין משנה (כלומר, נוסח) התפילה הזאת מן התורה ואין לתפילה זמן קבוע מן התורה.

רמב"ן⁵: ואינה נכונה דעתו... שהרי מי שנאנס ולא התפלל שחרית, ובמנחה נסתפק בעצמו ספק התפלל ספק לא התפלל, אם כן, לפי דבריו של הרמב"ם היה צריך לחזור ולהתפלל. והלוא חז"ל פסקו שלעולם, בכל ספק בתפילה שאינו חוזר ומתפלל מפני שהיא מדרבנן (חז"ל פסקו שבמקרה של ספק תפילה אין צריך לחזור ולהתפלל, וזהו בהתאם לכלל שיש להקל בספק במצוות מדרבנן. ולפי דברי הרמב"ם היה צריך לחזור ולהתפלל שוב במקרה של ספק, מכיוון שבספק בדברי תורה יש להחמיר)...

...אלא ודאי כל עניין התפילה אינו חובה כלל, אלא הוא ממידת חסד הבורא יתברך עלינו ששומע ועונה בכל קוראנו אליו. ועיקר הכתוב "ולעבדו בכל לבבכם" מצוות עשה שתהיה כל עבודתנו לקל יתעלה בכל לבבנו, כלומר, בכוונה רצויה שלמה לשמו ובאין הרהור רע, לא שנעשה המצווה בלי כוונה או על הספק אולי יש בהם תועלת, כעניין "ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך"⁶ שהמצווה היא לאהוב את ה' בכל לב ולב ושנסתכן באהבתו בנפשנו ובממונו.

ומה שדרשו חז"ל 'ולעבדו בכל לבבכם זו תפילה'... לומר שמכלל העבודה שנלמד תורתו ושנתפלל אליו בעת הצרות, ותהיינה עינינו וליבנו אליו כעניי עבדים אל יד אדוניהם. וזה עניין שכתוב "וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלוהיכם"⁷, והיא מצווה על צרה שתבוא על הציבור לזעוק לפניו בתפילה ובתרועה.

1. הלכות תפילה, פרק א', הלכה א'.

2. שמות, כ"ג, כ"ה.

3. דברים, י"א, י"ג.

4. תענית, ב', א'.

5. השגת הרמב"ן על ספר המצוות, מצווה ה'.

6. דברים, ו', ה'.

7. במדבר, י', ט'.